

toe nei." Kua tipu mai i roto i taua Kooti nga huarahi kimi i nga take teka e mate ai nga tino tangata whai take ki nga whenua me te riro o o ratou whenua i nga tangata o to ratou iwi ano e kimi ra i aua mahi hianga. Kua mutu te haere a te Kooti ki runga i nga whenua titiro ai kahore hoki e tuku whakaaro atu e whakatakoto tikanga ranei ki nga Maori e noho pai ana i o ratou kainga. Ko tetahi ko te nui o nga utu e tonoa ana mo nga whakawakanga o nga whenua o ko nga Maori kahore e ahei te utu i aua utu kahore e whakaaetia a ratou tono whakawa tuarua heoi ko tona tukunga iho ko te matakitaki atu ki o ratou whenua e tukuna atu ana ki te hunga kahore rawa o ratou take kahore hoki e tuturu ana nga whakataunga. Ahakoa kua maha nga tau e noho ana nga tangata ki runga i te whenua kua tukuna he tiwhikete, he Karauna karati ranei he pukapuka tuku ranei ka ahei ano te whakaara i tetahi whakawa mo taua whenua e nohia ra e aua tangata a he mea ano ka hinga aua tangata a panaia ake me te mate i runga i te huhua o nga huarahi e kimihia ana hei whakahinga i aua tangata i whakataua ai aua whenua i runga hoki i te tini o nga whakarereketanga o te ture. A no te mea kua tuturu tenei te raruraru i runga i nga ture me nga whakahaere, kua mea nga roia tino matau kua oati hoki mehemea i hiahia te Paremete kia tipu tetahi raruraru nui ki runga i nga take Whenua Maori kua kore e pai ake te tino mananga o taua raruraru i enei raruraru kua tipu ake nei. Kia kore enei korero e putu mai i te hunga whakaaro tika kua kore e whakaponohia kei te penei te nui o te raruraru me te tinihanga te mahia nei. Ko nga roia kua oati mai ki te tika o enei korero ki nga Komihana ko te Witika raua ko Bahera, ko Hekete me te Retimana, ko te Kupa, ko Tuwha, ko Taratoa, ko H. D. Pere, ko te Hapimana, ko E. Pere, ko te Wirihana me Katarira, ko Karaera me te Makarini, ko Teinapere me te Rokena, ko Hiitikoti Wiremu, ko Oriwa Hamuera, ko Hawata, me Ta Rapata Taute.

He hua noa atu nga korero a nga Maori mo runga i enei take e pa ana ki nga Kooti Whenua Maori—ara.

- (a.) Nga whakaroa.
- (b.) Nga, utu me nga tiuti.
- (c.) Nga tono kia haere mai nga tangata whai take i nga kainga tawhiti a poharatia iho me te tahuri ki nga mahi whakarihariha, me te korero tito, me nga he, me nga tono teka, me nga mate me te pau o nga moni.
- (d.) Nga whakawa tuarua me nga tono arai ki te Hupirimi Kooti.
- (e.) Ko te mahi a nga hunga e uru ana ki nga tautohe whakatu Kawanatanga, me nga Kawanatanga ano, me era atu tikanga e whakahaerea ana hei whakaparori ke i nga whakataunga.
- (f.) Ko te haerare tonu o nga Tiati.
- (g.) Te nui o nga utu o nga ruri ara mo nga wehewehenga.
- (h.) Ko te kore kahore e pumau nga take i muri o te whakawakanga.

NGA TUKUNGA IHO A TE TURE.

Kahore e ahei te whai haere i nga whakararunga me nga kotitiketanga o nga ture i timata mai nei i te tuatahi te hanga nga ture e te iwi hanga ture a e mea nei ano ki te hanga kia mau tonu ai aua tikanga raruraru. I nga tau katoa ko te mahi he whakamatau ki te whakatikatika i nga raruraru e mau nei inaianei. Kei etahi Paremete he mea ano e hanga ana kia ono nga pire a e toru e wha anake o aua ture e pahitia ana hei ture. Kua ki nga wharangi o nga pukapuka Paremete i nga whaikorero mo runga i nga whenua Maori. I karapotia hoki nga Maori e nga tini mea tiaki me nga here, a kihai i ora nga Maori i runga i aua tu tiaki erangi i mana hei rore e mau ai te tangata tika e mea ana ki te hoko whenua Maori. Whakaturia ana nga Kooti me te nui o te utu o nga whakahere; a meatia ana kia tapu nga oati e oaitia ana a ko nga whiriwhiringa me nga whakawakanga a nga Tiati kia kitea te tika me te he o nga whakahaere he mea tono ahakoa pai nga Maori ki te haere mai kahore ranei, a ko etahi anake o nga whakahaere e mohiotia ana i tena ra. Kei etahi whakahaerenga he maha nga mahi tinihanga kua whakaekea ki runga i nga Pakeha me nga Maori; a ahakoa te tika o nga whakahaere kihai i ora te hunga e hiahia ana ki te hoko, me nga Kooti kua mahia hiangatia, a kua peratia ano hoki nga mahi ki te hunga e tika ana nga take, a i runga i te taumaha o nga tikanga i whakaekea e te ture ki runga i te kimihanga o nga take Maori, he mea ano kahore ano kia ata kitea te take a te tangata kua pau noa atu nga moni e puta mai i aua whenua. Ki te oti nga take te whakatau ka timata tonu i reira te whakahaere a nga Maori me nga Pakeha mo te hoko i aua whenua, a ahakoa nga moni e utua ana e te Pakeha mo te whenua ka tahuri ano hoki ki te utu i nga utu mo te whakawakanga me etahi atu utu me te tiwhikete a oti katoa enei mea te utu he mea ano ka rokohina e te kaihoko kahore ano kia tau tika te take ki te whenua kua nui nei tana mahi ki te whakaoti. Akuanei i runga i te raruraru o nga tikanga o nga ture me nga whakataunga a te Hupirimi Kooti kua mea etahi roia tino mohio chara i te mea kua tino whakakorea nga take ki etahi whenua erangi e ruarua ana o ratou whakaaro mehemea e taea te whakatika tetahi take i runga i te Ture Whenua Maori o te tau 1873 me ona whakatikatikanga. Kei te neke ake i nga rau maha nga take kua Karauna karatitia e te Karauna. He maha o aua karati kua rehitatia i raro i te Ture Whakawhiti Whenua. Kei te nui noa atu nga moni kua tukuna i runga i te mokete i runga i nga whenua kua hokona e nga Pakeha i nga Maori. A ahakoa te raruraru nga take i okioki ai au Pakeha i runga i aua whenua me te he o nga tikanga o te Ture i waiho iho hei huarahi whakahaere ma te iwi kei te takoto raruraru rawa nga take ki aua whenua me te tau o te awangawanga o te tini ki te pehea e ora ai ratou. Ehara hoki i te mea he orange ngakau mo te tangata ina kitea ko aua ture e patu nei i te hunga waimarie i te hunga mahi tika ko aua ture ano kei te awahina kei te tautoko i te hunga mahi hianga. I puta mai nga raruraru me nga whakarereketanga o nga Ture Whenua Maori i runga i nga tikanga i mahia ai aua ture. Kua kitea e nga Pakeha e hiahia ana ki te hoko ki te rihi i nga Whenua Maori nga here i runga i te ture e mana ana a e tino arai ana i a ratou. Hei ahatanga koa ka tohe tonu ratou kia tau to ratou mana ki runga ki te whenua a ka mau tonu ta ratou whakahaere kia riro mai aua whenua i runga i te whakawhirinaki ki te mana o nga mema o te Paremete tera e whakarereketia te ture e ahei ai te whakaoti i a ratou tikanga ki aua whenua. Kua haere ratou ki te Paremete a kua pahitia etahi